
*Оксана
Шеремета*

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ УКРАЇНИ В АН УРСР СТАЛІНСЬКОГО ПЕРІОДУ: 1946–1953¹

Беручи до рук підручники з історії філософії України, сучасний читач отримує змогу дізнатися про те, хто, коли, в якому контексті творив власні філософські ідеї на українських теренах. Сьогодні важко уявити собі цю філософську дисципліну без філософських ідей доби Київської Русі, творчого доробку професорів Києво-Могилянської академії, Григорія Сковороди, філософії української революційної демократії та інших відомих тематик. Вони становлять певну традицію (канон), яка сформувалася у стінах Інституту філософії Академії наук УРСР та майже беззмінно продовжувала існувати впродовж багатьох років. Цей канон творили у структурній одиниці, на жаль, уже не самодостатньої, самостійної, національної наукової установи, якою була Академія наук на момент свого заснування 1918 року, про що не можна не згадати в її сторічний ювілей, а територіальної, на яку її було перетворено радянською владою. Цікавим залишається питання: яким був контекст створення згаданої філософської традиції? Чи могла вона бути іншою? Спроба відповісти на ці запитання і є метою статті. Впродовж останніх років з'явилися напрацювання з цієї теми С. Йосипенка, В. Білодіда, М. Симчича, О. Вдовиної, які дали

¹ На прикладі діяльності відділу історії філософської та суспільної думки України Інституту філософії АН УРСР у 1947—1953 роках. Роботу виконано за підтримки гранту Державного фонду фундаментальних досліджень України Ф 41.5/007 «Філософія в системі національної культури: порівняльний аналіз історико-філософських досліджень в Білорусі та Україні».

поштовх до нового обертя таких досліджень. Документи фонду архіву Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України—необхідний фактичний матеріал, який став основою статті та значно доповнив уже здійснену роботу в цьому напрямку.

Звичний нам філософський канон почав формуватися у сталінський період. Чому саме з цього часу? В. Білодід вказує на те, що після Другої світової війни філософія в Україні була у занедбаному становищі. Причиною цього стали репресії та розстріли працівників Інституту філософії ВУАМЛІН (Всеукраїнська асоціація марксистсько-ленінських інститутів, створена 1931 року на противагу ВУАН—Всеукраїнській академії наук. — *О.Ш.*), який було ліквідовано 1936 року. У результаті Україна десять років не мала спеціалізованої наукової установи, яка б займалася дослідженням історії філософії [Білодід, 2011: с. 38]. Закінчення Другої світової війни дало поштовх для повоєнної відбудови в СРСР, зокрема у царині філософії. Формування нового «радянського суспільства», нової «радянської людини», як і культури загалом, потребувало і нової «радянської філософії». Для цього її слід було створити, або привести у відповідність до радянської ідеології вже існуючу, не лише в столиці, а й у кожній республіці. Розв'язання такого завдання потребувало створення в УРСР спеціалізованої наукової установи, метою діяльності якої був пошук та розвиток філософських ідей на українських теренах.

Такою установою став Інститут філософії АН УРСР, створений за рішенням Ради Міністрів УРСР та ЦК КП(б)У від 6 грудня 1946 року [Архів, 1946: Арк. 9; Архів, 1947а: Арк. 1; Архів, 1947–1950б: Арк. 2]. Мета створення— «розгортання науково-дослідницької роботи в галузі марксистсько-ленінської філософії, історії суспільної думки в Росії і на Україні та підготовки кваліфікованих філософських кадрів на Україні»². Саме тоді у його структурі було організовано відділ історії філософської та суспільної думки України (з 1990 року—історії філософії України, далі—Відділ). Завідувачем відділу було призначено Михайла Івановича Новікова [Архів, 1946: Арк. 9; Архів, 1947а: Арк. 17–19]. Його назва була одночасно і однією з п'яти проблем — головних наукових напрямків роботи Інституту, визначених від початку його існування. Відповідно до проблем формувалася структура наукової установи³.

З дослідження яких тем розпочалося написання історії філософії України сталінського періоду? Офіційні документи свідчать, що організація

² Саме така мета створення філософської комісії була визначена Постановою № 1188 Ради міністрів Української РСР і Центрального комітету КП(б)У від 3 липня 1946 року «О создании философской комиссии в составе отделения общественных наук Академии наук УССР» [Архів, 1946: Арк. 1]. Згідно з Постановою № 1914 Ради міністрів УРСР і Центрального комітету КП(б)У від 6 листопада 1946 року «О преобразовании философской Комиссии в Институт философии Академии наук УССР» з Філософської Комісії постав Інститут філософії АН УРСР [Архів, 1946: Арк. 9].

³ У подальшому цього принципу формування структури Інституту не завжди дотримувалися. Проте на момент його створення такий підхід був очевидний.